

ANA TEMA¹

6. Maddenin 1. Fıkrası ve 3. Fıkrasının d) Bendi Hazır Bulunmayan Tanıklar ve Tanık Sorgulama Hakkı Üzerindeki Diğer Kısıtlamalar

(Son Güncelleme Tarihi: 28.02.2025)

Giriş

“Tanık” terimi, Sözleşme sisteminde özerk bir anlama sahiptir. Bir ifadenin önemli ölçüde mahkûmiyete temel oluşturabildiği durumlarda, bu ifade, 6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bentlerinde öngörülen güvencelerin uygulandığı kovuşturma bakımından delil teşkil eder. Bu nedenle, “tanık” terimi şunları kapsar: müşterek sanık (*Trofimov /Rusya*, 2008, § 37); mağdurlar (*Vladimir Romanov /Rusya*, 2008, § 97); tanık bilirkişiler (*Constantinides /Yunanistan*, 2016, §§ 37-38; *Danilov /Rusya*, 2020, § 109); canlı teşhis işlemi veya şüpheliyle yüzleşme kapsamında kişi tarafından verilen ifade (*Vanfuli /Rusya*, 2011, § 110); bazı örneklerde, delil niteliğindeki belgeler (*Mirilashvili /Rusya*, 2008, §§ 158-159; *Butkevich /Rusya*, 2018, §§ 98-99).

Sözleşme’nin 6. maddesinin 3. fıkrasının d) bendi uyarınca, bir sanığın mahkûm edilmesinden önce, aleyhindeki tüm delillerin normalde onun huzurunda, çekişmeli şekilde görüş sunulabilmesi amacıyla kamuya açık bir duruşmada ortaya konulması gerekir. Bu ilkenin istisnaları olabilir ancak, kural olarak, sanığa, ya tanık ifadesini verdiğinde ya da yargılamanın daha sonraki bir aşamasında, kendisi aleyhindeki bir tanığa itiraz etmesi ve onu sorgulaması için yeterli ve uygun bir fırsat verilmesini gerektiren savunma haklarını ihlal etmemelidir (*Al-Khawaja ve Tahery /Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 118).

Sözleşme’nin 6. maddesinin 3. fıkrasının d) bendi, ceza yargılamalarında sanık aleyhinde dolaylı delillerin kullanılmasına karşı bir karine içermektedir. Dolaylı delillerin kullanılmasının yasaklanması, bu delillerin savunmaya yardımcı olabileceği düşünüldüğünde de haklı görülebilir (*Thomas /Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).

Başvuranın, bir iddia makamı tanığının bizzat katılımının ve sorgulanmasının önemini ispat etmesi gerekmez (*Süleyman /Türkiye*, 2020, § 92). İlke olarak, iddia makamı belirli bir kişinin geçerli bir bilgi kaynağı olduğuna karar verirse ve yargılama sırasında bu kişinin ifadesine dayanırsa ve bu tanığın ifadesi mahkeme tarafından bir mahkûmiyet kararını desteklemek için kullanılırsa, bu kişinin bizzat katılımının ve sorgulanmasının gerekli olduğu varsayılmalıdır (*Keskin /Hollanda*, 2021, § 45).

6. Maddenin 3. fıkrasının d) bendi kapsamındaki güvenceler, bu hükmün 1. paragrafında belirtilen adil yargılanma hakkının belirli yönleridir ve Mahkeme’nin, 6. maddenin 1. fıkrası kapsamındaki birincil kaygısı, ceza yargılamasının genel olarak adil olup olmadığını değerlendirmektir. Mahkeme bu değerlendirmeyi yaparken, uygun bir kovuşturma kapsamında delillerin elde edilme şekli de dâhil olmak üzere, savunma haklarının yanı sıra kamunun ve mağdurların menfaatlerini ve gerektiğinde tanıkların haklarını da göz önünde bulundurarak yargılamanın bütününe göz önüne alır (*Schatschaschwili /Almanya* [BD], 2015, §§ 100-101).

¹ Bu belge Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olup Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece **Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının** sorumluluğu altındadır.

Güncel İçtihatlardan Doğan İlkeler

- *Al-Khawaja ve Tahery /Birleşik Krallık* [BD], 2011, §§ 119-147, davasında Mahkeme, bir tanığın kamuya açık yargılamaya katılmaması durumunda uygulanacak ilkeleri tespit etmiştir. Bu ilkeler *Schatschaschwili /Almanya* [BD], 2015, §§ 111-131. davasında da net şekilde ifade edilmiştir. Bunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (*Seton /Birleşik Krallık*, 2016, §§ 58-59; *Dimović /Sırbistan*, 2016, §§ 36-40; *T.K. /Litvanya*, 2018, §§ 95-96):
 - (i) Mahkeme öncelikle, tanıkların genel bir kural olarak duruşma sırasında ifade vermeleri ve duruşmaya katılmalarını sağlamak için her türlü makul çabanın gösterilmesi gerektiğini akılda tutarak; hazır bulunmayan bir tanığın ifadesinin kabul edilmesi için **geçerli bir neden** olup olmadığı hususundaki ön soruyu incelemelidir. Ancak, bir tanığın duruşmaya katılmaması için geçerli bir nedenin bulunmaması, tek başına, bir yargılamanın adil olmadığı sonucunu ortaya çıkarmasa da; genel adilliği değerlendirirken dikkate alınması gereken çok önemli bir faktördür ve 6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlal edildiğinin tespit edilmesini sağlayacak şekilde dengeyi değiştirebilir;
 - (ii) Duruşmaya katılmamanın tipik nedenleri tanığın ölümü veya intikam korkusudur. Ancak, bir tanığın duruşmaya katılmaması için başka meşru nedenler de mevcuttur;
 - (iii) Bir tanık yargılamanın önceki aşamalarında sorgulanmamışsa, duruşmada canlı ifade verilmesi yerine bir tanık ifadesinin kabul edilmesine izin verilmesi son çare olmalıdır;
 - (iv) Hazır bulunmayan tanıkların ifadelerinin delil olarak kabul edilmesi, ilke olarak bir ceza davasında aleyhindeki delillere itiraz etmek için etkili bir fırsata sahip olması gereken sanık bakımından potansiyel bir dezavantajla sonuçlanır. Özellikle, tanıklar tarafından verilen ifadelerin doğruluğunu ve güvenilirliğini, tanığın ifade verdiği sırada ya da yargılamanın daha sonraki bir aşamasında, hazır bulunduğu sırada sözlü olarak sorgulanmasını sağlayarak test edebilmelidir;
 - (v) **“Tek veya belirleyici kuralına”** göre, bir sanığın mahkûmiyeti yalnızca veya esas olarak, sanığın yargılamanın herhangi bir aşamasında sorgulayamadığı tanıklar tarafından verilen ifadelere dayanıyorsa, savunma hakları haksız şekilde kısıtlanmış olur;
 - (vi) Bu bağlamda, “belirleyici” kelimesi dar anlamda, davanın sonucunu belirlemesi muhtemel olacak kadar önemli veya anlamlı bir delile işaret edecek şekilde anlaşılmalıdır. Bir tanığın test edilmemiş ifadesinin başka delillerle desteklendiği durumlarda, bu ifadenin belirleyici olup olmadığının değerlendirilmesi destekleyici delillerin gücüne bağlı olacaktır: diğer suçlayıcı deliller ne kadar güçlüyse, hazır bulunmayan tanığın ifadesinin belirleyici olarak değerlendirilme olasılığı o kadar düşük olacaktır;
 - (vii) *Schatschaschwili /Almanya* [BD], 2015, § 116, davasında Mahkeme; kaygısının yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını tespit etmek olduğu göz önüne alındığında, yalnızca hazır bulunmayan tanığın ifadesinin başvuranın mahkûmiyetinin tek veya belirleyici dayanağı olduğu durumlarda değil, aynı zamanda söz konusu delilin tek veya belirleyici olup olmadığının açık olmadığı, ancak yine de **önemli olduğu** ve delilin kabul edilmesinin savunma tarafını engellemiş olabileceğinden emin olduğu durumlarda da yeterli dengeleyici faktörlerin varlığını incelemesi gerektiğini açıklamıştır;
 - (viii) Bununla birlikte, Sözleşme’nin 6. maddesinin 3. fıkrasının, yargılamanın adilliğine ilişkin olarak genel bir inceleme bağlamında yorumlanması gerektiğinden; tek veya belirleyici kural, tanık ifadesinin önemli olduğu ve kabul edilmesinin savunmaya

zarar verebileceği durumlar da dâhil olmak üzere, esnek olmayan bir şekilde uygulanmamalıdır;

- (ix) Özellikle, dolaylı bir ifadenin sanık aleyhindeki tek veya belirleyici delil olduğu durumlarda, bu ifadenin delil olarak kabul edilmesi otomatik olarak 6. maddesinin 1. fıkrasının ihlaline neden olmayacaktır. Aynı zamanda, mahkûmiyete esas tek ve belirleyici delilin hazır bulunmayan tanıklardan elde edilen deliller olduğu durumlarda, Mahkemenin yargılamayı mümkün olan en derin irdelemeye tabi tutması gerekir. Bu tür delillerin kabul edilmesinin teşkil ettiği tehlikeler nedeniyle, dengelenmesi gereken oldukça önemli bir faktör anlamına gelecek ve güçlü usuli güvencelerin varlığı da dâhil olmak üzere yeterli dengeleyici etkenler gerektirecektir. Her davadaki soru, söz konusu delilin güvenilirliğinin adil ve uygun bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıyan tedbirler de dâhil olmak üzere, **yeterli dengeleyici faktörlerin** mevcut olup olmadığıdır. Bu durum, böyle bir delilin dava bakımından önemi düşünüldüğünde yeterince güvenilir olması şartıyla, mahkûmiyete esas alınabilmesine imkân verecektir.
- Hazır bulunmayan tanıklara ilişkin yukarıdaki ilkeler, sanığın, tanığın ifade verdiği sırada ya da yargılamanın daha sonraki bir aşamasında, tanıkları huzurunda sözlü olarak sorgulatarak, doğruluğu ve güvenilirliği de dâhil olmak üzere tanık ifadelerinin geçerliliği ve inanılabilirliğine itiraz edebilecek durumda olmadığı diğer örnekler bakımından da uygulanır. Bunlar şunları içerebilir:
- (i) Gizli tanık beyanı (*Al-Khawaja ve Tahery /Birleşik Krallık* [BD], 2011, § 127; *Asani /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2018, §§ 36-37; *Süleyman /Türkiye*, 2020);
- (ii) Müsterek sanık dâhil olmak üzere, yargılama sırasında ifade vermeyi reddeden veya savunmanın sorularını yanıtlamayı reddeden tanıklar (*Vidgen /Hollanda*, 2012, § 42 ve *Strassenmeyer /Almanya*, 2023, § 74 müsterek sanıkla ilgili olarak; *Sievert /Almanya*, 2012, §§ 59-61, tanıklarla ilgili olarak);
- (iii) Savunmanın sorgulamaya katılmadığı durumda (*Papadakis /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2013, § 89) veya bir tanığın bilgisini veya inancını dayandığı kaynaklara savunmanın erişim sağlayamaması durumunda (*Donohoe /İrlanda*, 2013, §§ 78 -79); özel inceleme kapsamında sorgulanan tanıklar
- (iv) İfadesi, yalnızca yaptırımın ağırlığı bakımından geçerli olan tanıklar (*Dodoja /Hrvatistan*, 2021, §§ 33-37).

Önemli Örnekler

- *Al-Khawaja ve Tahery /Birleşik Krallık* [BD], 2011 – Ölüm veya korku nedeniyle tanıkların hazır bulunmaması;
- *Schatschaschwili /Almanya* [BD], 2015 – Yurt dışından tanıkların getirilmesindeki zorluklar;
- *Vidgen /Hollanda*, 2012 ve *Sievert /Almanya*, 2012 – Tanıkların mahkemede ifade vermeyi reddetmesi;
- *Lučić /Hrvatistan*, 2014 – Cinsel istismar davalarındaki tanıklar;
- *Süleyman /Türkiye*, 2020 – Gizli tanıklar;
- *Danilov /Rusya*, 2020 – Hazır bulunmayan tanık bilirkişiler.

Genel İlkelerin Özeti

- *Seton /Birleşik Krallık*, 2016, §§ 58-59.

İlgili (ancak farklı) Konular

Savunma Tanıkları:

- Bir sanığın savunması için tanık çağırma hakkına ilişkin olarak 6. maddesinin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendi kapsamında farklı görüşler geçerlidir. Genel bir kural olarak, ellerindeki delilleri ve sanıkların sunmaya çalıştıkları delillerin uygunluğunu değerlendirmek ulusal mahkemelerin görevidir. Yine genel bir kural olarak 6. maddesinin 3. fıkrasının d) bendi kapsamında tanık çağırmanın uygun olup olmadığını değerlendirme yetkisi ulusal mahkemelere aittir. Her tanığın sanığın lehine hazır bulunmasını ve sorgulanmasını gerektirmez; “aynı koşullar altında” ifadesiyle belirtildiği gibi, temel amaç, bu konuda tam anlamıyla “silahların eşitliği” (*Perna /İtalya* [BD], 2003, § 29; *Solakov /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2001, § 57; *Murtazaliyeva /Rusya* [BD], 2018, § 139). Ancak, Mahkemenin bir kişinin tanık olarak dinlenmemesinin Sözleşme’nin 6. maddesinin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendiyle bağdaşmadığı sonucuna varmasına yol açabilecek istisnai durumlar söz konusu olabilir (*ibid.*, § 148).

- *Murtazaliyeva / Rusya* [BD], 2018, § 158, davasında Mahkeme, 6. maddenin 3. fıkrasının d) bendi uyarınca savunmanın tanık çağırma hakkına riayet edilip edilmediğinin değerlendirilmesi için aşağıdaki üç aşamalı kriteri geliştirmiştir: (1) bir tanığı sorgulama talebinin gerekçesinin yeterli olup olmadığı ve suçlamanın konusuyla ilgili olup olmadığı, (2) yerel mahkemelerin bu ifadenin uygunluğunu değerlendirip değerlendirmedikleri ve duruşmada bir tanığı sorgulamama kararları için yeterli gerekçeler sunup sunmadıkları ve (3) yerel mahkemelerin bir tanığı sorgulamama kararının yargılamanın genel olarak adilliğine zarar verip vermediği.

İlk unsurla ilgili olarak Mahkeme, tanıkların ifadelerinin yargılamanın sonucunu etkileyebilecek nitelikte olup olmadığının veya savunmanın konumunu güçlendirmesinin makul olarak beklenip beklenemeyeceğinin incelenmesi gerektiğine karar vermiştir. Savunmanın tanık dinletme taleplerinin gerekçesinin “yeterliliği”, iç hukukun uygulanabilir hükümleri, yargılamanın aşaması ve ilerleyişi, tarafların gerekçeleri ve izledikleri stratejiler ve usuli davranışları da dâhil olmak üzere, belirli bir davanın koşullarının değerlendirilmesine bağlı olacaktır (*ibid.*, §§ 160-161).

-Kriterin ikinci unsuru ile ilgili olarak Mahkeme, genellikle ifadenin uygunluğunun ve davanın koşullarında savunma tarafından ileri sürülen gerekçelerin yeterliliğinin, yerel mahkemelerin tanıkların hazır bulunmasını ve incelenmesini sağlama ihtiyacına ilişkin değerlendirmesinin kapsamını ve ayrıntı düzeyini belirleyeceğini açıklamıştır. Buna göre, savunmanın ileri sürdüğü argümanlar ne kadar güçlü ve ağır olursa, yerel mahkemelerin savunmanın bir tanığı sorgulama talebini reddetmesi halinde, incelemenin o kadar sıkı olması ve gerekçenin o kadar ikna edici olması gerekir (*ibid.*, § 166).

-Kriterin üçüncü unsuru olan adilliğin genel anlamda değerlendirilmesi ile ilgili olarak Mahkeme, adil yargılamanın gerekliliklerine uygunluğun her davada, belirli bir hususun veya belirli bir olayın münferit olarak değerlendirilmesi temelinde değil, yargılamanın bir bütün olarak gelişimi göz önünde bulundurularak incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu kriterin ilk iki adımında varılan sonuçlar genellikle yargılamaların adil olup olmadığına dair güçlü bir gösterge olsa da, istisnai olduğu kabul edilen bazı durumlarda adillığe ilişkin hususların aksi yönde bir sonuca varılmasını gerektirebileceği göz ardı edilemez (*ibid.*, §§ 167-168).

Bakınız, örneğin:

- *Škoberne /Slovenya*, 2024 – Başvuranın, suçlarını kabul etmelerinin ardından iki müşterek sanığın tanık olarak dinlenmesi talebinin reddedilmesi;
- *Vasaráb ve Paulus /Slovakya*, 2022 – Yeterli gerekçeler olmaksızın başvuruların kendileri yararına tanık ifadelerinin alınması ve sorgulanmaları talebinin yerel mahkemelerce reddi;
- *Olga Kudrina /Rusya*, 2021 – Başvuranın kendisi yararına bazı tanıkların duruşmaya çağırılması talebinin yetersiz gerekçelere dayanılarak reddedilmesi;
- *Abdullayev /Azerbaycan*, 2019 – Bir kavgaya ilişkin video kaydının duruşmada incelenmesinin reddedilmesi.

BAŞLICA İÇTİHAT ATIFLARI

İlke Kararları:

- *Al-Khawaja ve Tahery /Birleşik Krallık* [BD], no. 26766 /05 ve 22228 /06, AİHM 2011 (birinci başvuranla ilgili olarak, 6. maddenin 3. fıkrasının d) bendi ile bağlantılı olarak 6. maddenin 1. fıkrasının ihlali yok; ikinci başvuranla ilgili olarak, 6. maddenin 3. fıkrasının d) bendi ile bağlantılı olarak 6. maddenin 1. fıkrasının ihlali);
- *Schatschaschwili /Almanya* [BD], no. 9154 /10, AİHM 2015 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali).

6. Maddenin 1. Fıkrası ve 3. Fıkrasının d) Bendi Kapsamındaki Diğer Davalar:

- *Thomas /Birleşik Krallık* (k.k.), no. 19354 /02, 10 Mayıs 2005 (kabul edilemez – açıkça dayanaktan yoksun);
- *Vladimir Romanov /Rusya*, no. 41461 /02, 24 Temmuz 2008 (hazır bulunmayan tanığın ifadelerine itiraz etmek için uygun ve yeterli bir fırsatın olmaması nedeniyle 6. maddenin 3. fıkrasının d) ile birlikte, 6. maddenin 1. fıkrasının ihlali);
- *Trofimov /Rusya*, no. 1111 /02, 4 Aralık 2008 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrası d) bendinin ihlali);
- *Mirilashvili /Rusya*, no. 6293 /04, 11 Aralık 2008 (6. maddenin 1. fıkrasının ihlali);
- *Vanfuli /Rusya*, no. 24885 /05, 3 Kasım 2011 (mahkûmiyetinin itiraz edemediği ifadelere belirleyici bir şekilde dayandırılması nedeniyle 6. maddenin 1. fıkrası ile birlikte değerlendirildiğinde 6. maddenin 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Vidgen /Hollanda*, no. 29353 /06, 10 Temmuz 2012 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Sievert /Almanya*, no. 29881 /07, 19 Temmuz 2012 (6. maddenin 3. fıkrasının b) ve d) bentleri ile birlikte değerlendirildiğinde madde 6. maddenin 1. fıkrasının ihlali yok);
- *Papadakis /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, no. 50254 /07, 26 Şubat 2013 (gizli tanığın sorgulanmasına ilişkin olarak başvuranın savunma hakları hususunda 6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Donohoe /İrlanda*, no. 19165 /08, 12 Aralık 2013 (6. maddenin ihlali yok);
- *Lučić /Hrvatistan*, no. 5699 /11, 27 Şubat 2014 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Constantinides /Yunanistan*, no. 76438 /12, 6 Ekim 2016 (bir bilirkişinin duruşmalara katılmaması hakkındaki şikâyeteye ilişkin olarak 6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali yok);
- *Seton /Birleşik Krallık*, no. 55287 /10, 31 Mart 2016 (6. maddenin 3. fıkrasının d) bendi ile birlikte değerlendirildiğinde 6. maddenin 1. fıkrasının ihlali yok);
- *Dimović /Sırbistan*, no. 24463 /11, 28 Haziran 2016 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Asani /Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, no. 27962 /10, 1 Şubat 2018 (gizli ve hazır bulunmayan tanığın sorgulanmasına ilişkin olarak başvuranların savunma hakları hususunda 6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Butkevich /Rusya*, no. 5865 /07, 13 Şubat 2018 (adillik koşuluna ilişkin olarak 6. maddenin 1. fıkrasının ihlali);
- *T.K. /Litvanya*, no. 14000 /12, 12 Haziran 2018 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Murtazaliyeva /Rusya* [BD], no. 36658 /05, 18 Aralık 2018 (gizli çekilmiş kasetin izlenmesine

ilişkin olarak 6. maddenin 1 ve 3. fıkralarının ihlali yok; başvuranın duruşmaya iki tanık çağırılmaması ve sorgulayamamasına ilişkin olarak 6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali yok);

- *Ayetullah Ay /Türkiye*, no. 29084/07 ve 1191 /08, 27 Ekim 2020 (6. maddenin 1 ve 3. fıkralarının ihlali);
- *Danilov /Rusya*, no. 88/05, 1 Aralık 2020 (başvuranın kendisi aleyhindeki bilirkişi tanıkları çapraz olarak sorgulama hakkına ilişkin olarak 6. maddenin 1 ve 3. fıkralarının d) bendinin ihlali);
- *Süleyman /Türkiye*, no. 59453/10, 17 Kasım 2020 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Keskin /Hollanda*, no. 2205/16, 19 Ocak 2021 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Dodoja /Hırvatistan*, no. 53587/17, 24 Haziran 2021 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali);
- *Strassenmeyer /Almanya*, no. 57818/18, 2 Mayıs 2023 (6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendinin ihlali).
- *Vasile Pruteanu ve diğerleri /Romanya*, no. 9308/18, 14 Ocak 2025 (6. maddenin 1. fıkrası ile 3. fıkrasının d) bendinin ihlali yok).